

درس تفسیر استاد حاج سید مجتبی نورمفیدی

موضوع کلی: سوره بقره

تاریخ: ۲۲ آبان ۱۴۰۳

مصادف با: ۱۰ جمادی الاول ۱۴۴۶

موضوع جزئی: آیه ۵۸ و ۵۹ - بخش‌های پنج‌گانه آیه ۵۸ - بخش سوم: «و ادخلوا الباب سجداً» -

جلسه: ۱۳

مطلب اول: امر الزامی - مطلب دوم: معنای «باب» - مطلب سوم: معنای «سجداً»

«الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَصَلَّى اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ الطَّاهِرِينَ وَاللَّعْنُ عَلَى أَعْدَائِهِمْ أَجْمَعِينَ»

بخش سوم: «وَادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا»

بخش سوم از آیه ۵۸ این است: «وَادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا»، امر به ورود در این قریه در حال سجده کردن است؛ می‌فرماید: داخل شوید در آن در را در حالت سجده. «سجداً» جمع ساجد به معنای سجده‌کنندگان و اینجا به عنوان حال برای ضمیر فاعلی در «ادخلوا» ذکر شده است. می‌فرماید شما در حالی که سجده می‌کنید در این باب وارد شوید.

مطلب اول: امر الزامی

این امر، امر الزامی است همانند امر به دخول در قریه و برخلاف امر به اکل در بخش دوم. لکن بحث در این است که باب در اینجا به چه معناست و دیگر اینکه «سجداً» و ساجد بودن یا به تعبیر دیگر سجده در اینجا به چه معناست.

مطلب دوم: معنای «باب»

در مورد باب، اختلاف وجود دارد و احتمالاتی در مورد آن ذکر شده است. شاید پنج احتمال را بتوانیم ذکر کنیم؛ این پنج احتمال در میان مفسران قائل دارد و البته یک احتمال آن شاید به عنوان تفسیر نباشد بلکه چون در روایاتی که در ذیل این آیه وارد شده، تطبیق داده شده بر چیزی، در واقع این به عنوان تطبیق است. لذا احتمال پنجم به یک معنا در عرض احتمالات چهارگانه نیست بلکه یک فاز و مرحله دیگر تلقی می‌شود.

احتمال اول: منظور از باب همان باب الحطه، یکی از درهای بیت المقدس است. ابن عباس، ضحاک، قتاده، به این رأی ملتزم شده‌اند؛ صاحب البحر المحيط هم این را ذکر کرده است.^۱ البته این مبتنی بر این فرض است که منظور از قریه، بیت المقدس باشد که وقتی امر به دخول در این قریه می‌کند، آن وقت منظور از باب همان باب الحطه بیت المقدس باشد.

اگر ما این احتمال را پذیرفتیم، طبیعتاً ورود از این باب مربوط به زمان بعد از حضرت موسی می‌شود، چون حضرت موسی در زمان حیاتش وارد بیت المقدس نشده و مدفن او در منطقه‌ای نزدیک اریحا است؛ لذا ورود به این باب در صورتی که قریه را بر بیت المقدس تطبیق کنیم، مربوط می‌شود به بنی اسرائیل، آن هم بعد از زمان حضرت موسی.

احتمال دوم: که عاصم از بعضی نقل کرده، این است که منظور یک در خاص نیست بلکه جهت من جهات القریه؛ یعنی از یک جهتی از جهات وارد شوید. آنگاه خصوص بیت المقدس هم منظور نیست؛ آن را به عنوان مدخل به سوی آن قرار بدهید از یک جهتی. پس باب در اینجا اشاره به یک در خاص و به خصوص بیت المقدس نیست؛ حالا ما قریه را به هر معنا گرفتیم، یعنی از

۱. البحر المحيط، ج ۱، ص ۳۸۳.

جهتی وارد آن شوید. این شاید در واقع به این معناست که از راه متعارف وارد این شهر شوید، از هر جهتی که خواستید؛ مثلاً از راه غیر متعارف وارد نشوید. این هم شاید به دلیل موقعیت خاص آنجا بوده است.

احتمال سوم: منظور باب مخصوص اریحا است که این با حیات زمان حضرت موسی هم سازگار است. چون براساس بعضی از روایات، بنی اسرائیل در زمان خود حضرت موسی وارد اریحا شدند.^۱

احتمال چهارم: منظور از باب، مکان و قبه‌ای است که حضرت موسی در بیابان برای عبادت برپا کرد و آن را مقدس شمرد. این احتمال هم در بعضی از تفاسیر نقل شده است.^۲

احتمال پنجم: که برگرفته از برخی روایات است و در واقع تطبیق شمرده می‌شود و نه تفسیر، و آن اینکه این اشاره دارد به باب ولایت اهل بیت (ع)؛ البته منافاتی بین این احتمال و احتمالات گذشته هم نیست. چون به حسب معنای ظاهری یکی از آن احتمالات است، اما در واقع یک معنا و یک بطنی عمیق‌تر مورد نظر بوده و آن هم باب ولایت محمد و آل محمد (ع) است. از جمله در این روایت از امام عسکری (ع) که فرموده: «وَادْخُلُوا الْبَابَ بَابَ الْقَرْيَةِ سَجْدًا مَثَلُ اللَّهِ عَلَى الْبَابِ مَثَلُ مُحَمَّدٍ وَعَلِيٍّ وَ أَمْرُهُمْ أَنْ يَسْجُدُوا لِلَّهِ تَعْظِيمًا لِذَلِكَ الْمَثَالِ وَ يُجَدِّدُوا عَلَى أَنْفُسِهِمْ بَيْعَتَهُمَا وَ ذَكَرَ مَوَالِيَهُمَا وَ يَذْكُرُوا الْعَهْدَ وَ الْمِيثَاقَ الْمَأْخُودِينَ عَلَيْهِمْ لَهُمَا»^۳؛ منظور مثال محمد (ص) و علی (ع) است و آنها را امر کرد به سجده در برابر آنها؛ حالا نه سجده اصطلاحی، بلکه به تعظیم و تکریم برای این مثال‌ها؛ و اینکه بیعت آنها را تجدید کند و موالات و آن عهد و میثاقی که برای پیامبر (ص) و امیرالمؤمنین (ع) اخذ کرده بود، یادآوری کند. این باب در واقع تطبیق شده بر مثال پیامبر (ص) و امیرالمؤمنین (ع) و یادآوری آن و تعظیم در برابر آن. این به عنوان یک مطلبی که تطبیق داده شده بر آن و قابل جمع با احتمالاتی که گفته شد هم است.

البته روایت دیگری هم هست که به این بخش از آیه مربوط است، منتها چون متضمن بعضی از مطالب مربوط به فقرات دیگر است، این را بعداً ان شاء الله نقل خواهیم کرد.

پس این احتمالات چهارگانه یا پنج‌گانه در مورد باب وجود دارد؛ به نظر ما احتمالی که در اینجا رجحان دارد و با معنای قریه سازگارتر است. همان احتمالی است که ما در مورد قریه گفتیم.

مطلب سوم: معنای «سجدا»

مطلب دوم درباره «سجدا» است که به چه معناست؛ اینکه امر به ورود به این قریه از این باب شده در حالت سجده، این به چه معناست. حدوداً شش احتمال در اینجا وجود دارد که عمدتاً اینها را مفسرین گفته‌اند و قائل دارد و بر آن استدلال هم شده است.

احتمال اول: ظاهر کلمه سجده به معنای وضع الجبهة علی الارض یا الصاق الوجه بالارض است؛ یعنی همین سجده متعارف و اصطلاحی. فخر رازی این احتمال را ذکر و آن را رد کرده است.^۴

۱. تفسیر أبي السعود، ج ۱، ص ۱۲۷.

۲. تفسیر آلاء الرحمن، ص ۹۵.

۳. تفسیر برهان، ج ۱، ص ۱۰۳.

۴. تفسیر کبیر، ج ۳ و ۴، ص ۸۸.

این احتمال بعید است؛ برای اینکه جمع بین این دو مشکل است؛ یعنی هم ورود و هم الصاق الوجه علی الارض؛ همزمانی ورود و دخول با اینکه مثلاً در حال حرکت و در حال ورود این کار را انجام بدهند، این عادتاً ممتنع است. هم الصاق الوجه علی الارض باشد و هم در حال دخول این کار صورت بگیرد؛ این تحرک می‌خواهد و با سکون سازگار نیست. لذا این احتمال بعید به نظر می‌رسد.

احتمال دوم: اینکه خداوند متعال می‌فرماید وقتی نزد این باب رسیدید، سجده کنید و بعد داخل شوید، نه اینکه اینها همزمان باشد؛ اول سجده کنید و بعد وارد در قریه شوید. مثل اینکه الان کسی می‌خواهد وارد یک جای مقدس شود، همان دم در و قبل از ورود سجده می‌کند و بعد وارد می‌شود. لذا این امتناع ندارد و منافاتی ندارد که هم سجده کند و هم دخول باشد؛ چون در طول هم هستند؛ اول سجده است و بعد هم دخول.

بحث جلسه آینده

چهار احتمال دیگر در اینجا وجود دارد که در جلسه آینده بیان خواهیم کرد.

«والحمد لله رب العالمین»